

Nářeční slovníček

V Rakvicích se mluví slováckým nářečím dolského typu, jehož četná slova se s proměnami hospodářského, ale také společenského a kulturního života ze slovní zásoby pomalu vytrácejí a jiná z ní už zmizela nadobro. Proto jsou v předkládaném nářečním slovníku, nebo spíš slovníčku, shromážděna některá z těchto slov, která se formálně a obsahově liší od slov spisovného jazyka. Jsou zařazena na jednotlivé stránky a ty podle věcného obsahu nadpisuje souhrnný název. Na každé takto sestavené stránce jsou příslušná hesla řazena abecedně a připojen k nim stručný výklad, doplněný podle potřeby odkazem na jazykový původ či charakter výrazu, popřípadě bližšími údaji z rakvické minulosti nebo současnosti. Slovníček jsem sestavoval po průběžných poradách s bratrem Otokarem a s dalšími mými rakvickými příbuznými

Ctibor Nečas

Použité zkratky pro označení výrazů

cit.	citový
hanl.	hanlivý
hr.	hrubý, zhrubělý
posm.	posměšný
přen.	přenesený
urážl.	urážlivý

Pospolitost

Bližní a blízcí

bábečko, beruška – (*dět.*) malé dítě, děťátko

babka – pomocnice při porodu, porodní asistentka; k posledním, kdo vykonávaly tuto službu v Rakvicích, patřily Františka Javorská, Celestýna Pohlová a Anastázie Grégrová

bubeník – obcházel určená místa v dědině a po zabubnování vylašoval zprávy obecního úřadu; jedněmi z posledních těchto služebníků byli František Myšica a po něm Jan Nečas

cestař – udržoval v pořádku silnice

děvčica – malé děvče, dívečka

dívka – dospělé děvče, kt. mohlo sloužit v hospodářství

dochtor – lékař; v Rakvicích si otevřel první samostatnou ordinaci počátkem okupace MUDr. Bedřich Beneš, jinak se k lékařskému ošetření dojíždělo jen v nejnaléhavějších případech buď do Podivína, nebo do Lednice

domkař – na rozdíl od velkých a středních rolníků držel menší stavení s malými polnostmi

drůžka – svátečně oblečená dívka jako průvodkyně při svatbách, pohřbech, církevních obřadech apod.

falář – (*z něm.*) duchovní, kněz; srov. *panáček*

farská – žena, kt. byla na faře kuchařkou

handlíř – (*z něm.*) obchodník s koňmi, překupník drůbeže, vajec atd.

herbovník – (*z něm.*) dědic, kt. nabýval majetek po zemřelé osobě

hodinář – natahoval věžní hodiny, než je začala od roku 1927 pohánět elektřina

hodovnici – účastníci hodů, slavených na základě nařízení Josefa II. z roku 1787 v jednotném termínu, tj. každou neděli po sv. Havlu (16. 10.), a odtud se jim říkalo „císařské“; ve druhé polovině 19. stol. přizpůsobovaly dědiny hodové termíny svým patronům; v Rakvicích pořádala chasa tuto slavnost v neděli před sv. Janem Křtitelem (24. 6.) jako hody „jánské“ nebo taky „salátové“, a na sv. Kateřinu (25. 11.) jako hody „kateřinské“ neboli „masové“

hoferi – (*z něm.*) bydleli v nájmu u sedláků a zůstávali existenčně odkázáni na nádenickou nebo příležitostnou práci; srov. *podruzi*

hotař – (*z něm.*) volbou určený hlídač polí nebo vinogradů
 chamrad' – *urážl.* chudí, nuzní lidé
 chasa – mládež (někdy s trochou příhany)
 kmocháček, kmotřenka – zástupci kmotřence při křtu nebo při biřmování
 kútnica – rodička, jíž se „do kúta“ přinášelo sváteční pečivo nebo tvarůžky
 miškýř – klestič zvířat
 mrňa – *cit.* malé, maličké dítě
 mužák, ženác – ženatý muž na rozdíl od svobodného
 naši – rodiče, jimž děti při komunikaci zásadně vykaly; slovní spojení „naši mama“ nebo „naši tata“ znamená tedy v plné úctě a bez náznaku hanlivosti vlastní rodiče, matku nebo otce
 pacholek – služebný čeledín od tažného dobytka; na dědině uctivě podbarvené označení svobodného mládence; srov. *svobodňák, šohaj*
 pán – lednický hajný, kt. požadoval od rakvických pekařů za poskytované dřevo k penězům vykrmenou husu a dřevem odměňoval také ty, kdo mu je chodívali do lesa zpracovávat
 panáček – duchovní, správce farnosti; srov. *falář*
 párník, párnica – tanečník, tanečnice do páru
 pastýř – služebník, kt. před rokem 1870 vyháněl krávy a další dobytek na obecní pastviny
 písar' – staral se o administrativu na obecním úřadě; v meziválečném období vykonával tuto funkci Mikuláš Průdek, kt. vynikal neobyčejně úhledným krasopisem
 podruzi – vesnické chudina, srov. *hofeři*
 ponocnej – noční hlídač
 postihař – zřízenec, kt. zajišťoval posun těžkých břemen, např. beček, po šikmých trámčích
 rector – (*z lat.*) správce kůru (doslovný překlad *lat. regenschori*), *přen.* i ředitel školy
 rodina – v užším smyslu toho slova rodiče a děti, v širším všechno ostatní příbuzenstvo
 rovesnik – vrstevník
 starosta – volený představitel dědiny nebo nějakého sdružení (hasičů), spolku (sokolů) ap.; starostou byl v lidové mluvě oslovován také předseda místního národního výboru
 stárek, stárka – v ostatky si chasa volívala ze svých řad stárky jako pořadatele zábav v daném roce a zvolení stárce si pak z dívek vybírali své stárky; ostatky byly poslední tři masopustní dny, kt. se připomínaly zvykem tzv. pochovávání basy
 stařeček, stařenka – prarodiče, dědeček a babička
 strejček, tetička – takto oslovovali obyvatelé dědiny každého dospělého muže nebo ženu, aniž s nimi byli nějak spřízněni
 svobodňák – svobodný mládenec; srov. *pacholek, šohaj*
 šlejř – (*z něm.*) brusič, *přen.* hubatý člověk
 šohaj – (*z mad'.*) svobodný mládenec; srov. *pacholek, svobodňák*
 vlastnik, vlastnica – syn otcova bratrance, dcera matčiny sestřenice
 žebrač – *urážl.* chud'asi, kt. „chodili po ptaní“

Posměšně, hanlivě nebo urážlivě označování jednotlivci

agrnústek – někdo malý, něco malého
 balamuť'a; balamutit – nalhávač; klamat, namlouvat něco nepravdivého
 beruška – sluněčko sedmítečné, *přen.* oslovení dítěte, milé bytosti
 cumploch; čuchta – žena, nedbalá ve vedení domácnosti, v oblékání apod.
 fagan – děcko
 galva; galvák – levá ruka; ten, kdo užívá levice místo pravice, *přen.* neobratný, méně zručný člověk
 gořala – kořalka, *přen.* neúměrný pijan; srov. *naguráženej, ožhralec, slivoň*
 gramlavej – nešikovný, neobratný

halama – hrubý, neotesaný člověk
 harafica – ten, kdo je nestřídmý v pití, opilý
 chud'átko, chudera – ubohé dítě, žena hodná politování
 junec – (z něm.) mladý býček, *přen.* kluk nezbeda
 kad'úr, krňús – malý, slabý, zakrslý člověk nebo zvíře
 keřas – (z něm.) ten, kdo obchoduje načerno a s přemírným ziskem
 klebetnica – žena, kt. roznáší pomluvy
 krutiprdel – dětský jezdec, kt. nedosáhne na sedlo a musí šlapat pod štanglí pánského kola
 kulér – (z fr.) pův. barva, *přen.* nerozhodný, kolísavý člověk
 kútkavec, slintavec – nactiutrhač
 larva – (z lat.) obličej, vnějšek, *přen.* ošklivec, šereda
 lunt – (z něm.) hadr, cár; *přen.* darebák, otrapa
 mrgola – nemotora, nemehlo
 motúz – konopný provaz, *přen.* hloupák nebo nešika
 naguráženej – (z fr.) mirně opilý, podnapilý
 ochalebnej – přítulný, úlisný
 ožhralec – srov. *gořala, slivoň*
 pobúchanec – trochu hloupý, nahloupý člověk
 rahno – (z něm.) tyč, bidlo; *přen.* dlouhán
 repetica; repetit – (z lat.) prázdná mluvkva; klábosit, žvástat, neustále mluvit o všem a o ničem,
 tedy naplano, zbytečně, nerozumně
 řečná – upovídaná, hovorná žena
 skapáň – slabý, nemocný
 slivoň – srov. *gořala, ožhralec*
 smotlacha – odpad při výmlatu, plevel apod.; *přen.* špatný nebo hloupý člověk
 sopláň, soplivec – nezkušený mladík
 škop – vykleštěný beran, *přen.* velký hlupák
 škut – malý chlapec
 trúba – kouřová roura nebo součást sporáku, *přen.* hlupák, omezenec
 zhniloň – povaleč, lenoch

Hospodaření

Práce, nářadí, nádoby

bečár, bečúr – stará, vyřazená, škaredá bečka s odraženým horním dnem, využívaná už tak
 nanejvýš ke sbírání dešťové vody; srov. *džber*
 bryčka – (z pol.) lehký nekrytý osobní vůz
 cejp; cejpatka – (z něm.) roh nebo špička tkaniny; plachta s popruhy, v níž se nosívala na
 zádech tráva a nejrůz. břemena; srov. *noša*
 cep – ruční zemědělské nářadí k mlácení obilí
 cúfat, curykovat – (z něm.) s využitím tažné síly dobytka jet dozadu
 čuchtačka – *posm.* nepatrná, loudavá, ledabylá práce po domě
 dodírka – závěrečné draní peří, spojované s pohoštěním, zpěvem a humorným vyprávěním
 donfka – (z něm.) mlátička, poháněná parním strojem
 dýšťovka – měkká voda, kt. se po každém dešti chytávala a používalo se jí potom k praní
 prádla, ale třeba i k vaření luštěnin apod.
 džber – zpočátku dřevěná, pozd. plechová a vždy už hodně opotřebovaná nádoba na vodu;
 srov. *bečár*
 formanka – (z něm.) povoznická služba
 fukar – zařízení na vyvívání zrna (obilí, luštěnin, semen)

gumák – vůz na pneumatikách, tažený koňským potahem
hrabica – kosa s dřevěnými kolíky na kosišti k zachycování sečeného obilí
hrst', špetka, zblo – označení malého množství, kt. se vešlo do hrstě, do spojených konečků prstů apod.
kalenica – velká motyka
kbel, kýbl – (*z něm.*) okrouhlá hlubší nádoba na vodu
kanón – *přen.* válcový sud, kt. se na pole rozvázela močůvka k přihnojování půdy
klučnica – motyka na překopávání hlíny
kocar – bič na krátkém držadle; hotaři ve vinohradech jím práskali, a plašili tak špačky aj. škůdce
kolečka – nářadí k ruční dopravě
kopačka – okopávka
kopál – zahnuté vidle na hnůj o dvou hrotech
kopčít – přihrnovat k nadzemním lodyhám brambor ze všech jejich stran kopeček hlíny
krbík – nádobka s vodou na brousek; sekáč ji měl stále po ruce, protože kdyby kosu přebušoval nasucho, ztupil by její ostří
kysňa – (*z něm.*) bedna na obilí nebo na jiný sypký materiál
měch; míšek – pytel z hrubé tkaniny; pytlík obyčejně z plátna
mlátička – stroj k mlácení obilí, u nějž byl ruční pohon postupně nahrazen parou a tu nakonec vystřídala elektřina; jako první si v Rakvicích pořídili ruční mlátičku Josef Filípek (roku 1880) a parní mlátičku František Švásta (roku 1895), zatímco elektrické mlátičky stávaly po roce 1927 pod Novou ul., u křížku a vedle starého fotbalového hřiště
múčnica – truhla na mouku nebo na otruby
náčení – kuchyňské nádobí (hrnce, mísy, talíře), ale také zemědělské nebo řemeslnické nářadí
noša, noška – srov. *cejpatka*
obcina – obecní majetek, k němuž se dř. v Rakvicích počítaly společné. pastviny, ale také les Podox nebo stojaté vody; srov. *pasuňka*
okov – okované vědro u rumpálu, kt. sloužilo k vytahování vody ze studny
oračka – orba, prováděná před setím nejprve jako podmítka, potom přeorávka a nakonec jako oranina (oračka)
oslíz – (*z něm.*) paběrkování zbylých hroznů po vinobraní a plodů po sklizni ovoce, kt. měli povoleno chudobní lidé a také děti
pacht - (*z něm.*) nájem pole nebo živnosti
pantok – (*z něm.*) větší úzká sekera
pasuňka – obecní pastviny, k nimž před rokem 1870 patřily rakvické Trávníky, ale také Trokvíze, Celky, Šajdavá a Štekse; srov. *obcina*
perútka – drůbeží křídlo, používané k odstraňování drobného smetí, k vymetání sazí apod.
platoňák – (*z fr.*) plochý valník
podávky – vidle na dlouhé násadě k přemístování slámy, sena apod.
pohrabovačky – velké hrábě ke shrabávání na poli zbylého klásí
vůz – povoz tažený koňským nebo kravským potahem; v dvojspřežném koňském potahu se říkalo koni na pravé straně spřežení „náručnej“ a na levé „sedlovej“
pozadek – zadina, tj. zadní, špatnější obilí
putna, putýnka – (*z něm.*) dřevěné nádoby, z nichž větší byla opatřena popruhy k nošení na zádech a menší, kt. se přenášela jen tak v ruce, měla jedno ucho
púza – tyč, již se přidržovalo na naložené fůře pokosené obilí nebo svážené seno
rejč – ruční nářadí k rytí
rikša – (*z jap.*) dvoukolový vozík k dopravě menších nákladů, kt. dnes nahradil dř. *tragač*
rolí (mn. č. rola) – pole
řičica – drátěné síto na provívání obilí, luštění aj.

sekáček – ruční náradí na drcení uvařených brambor jako krmiva pro drůbež a dobytek
sklúkadlo – dřevěná nádoba na stloukání másla
smečka – drátěné oko k pytláckému lovení polní zvěře
smítěnka – metlička na smetání, čištění obilí
sotúrek – podlouhlá, dvojchá taška, pletená ze slámy aj. podobného materiálu
střep; střípek – úlomek z rozbité nádoby, *přen.* bezcenná stará nádoba; hliněná nádobka, dř.
používaná ke svícení lojem
svodnica – odvodňovací strouha; na Hanáckém Slovácku se tak pojmenovává říčka Trkmanka
škrošna – proutěná nůše, koš na přenášení věcí na zádech; srov. *noša*
tovarych – nádenická, námezdní práce na polích panského dvora nebo u sedláků
tragač – (*z něm.*) náradí k ruční přepravě menších nákladů; srov. *rikša*
travnica – plachta s popruhy k nošení trávy na zádech; srov. *noša*
troky – (*z něm.*) větší necky na opařování a čištění poraženého prasete
tulaja, tulajka – (*z fr.*) objímka, do kt. se nasazovalo topůrko nástroje, *přen.* motyka s širokým
ostřím
úhrabečňák – velký koš na úhrabky, tj. na klásky a slámu, rozdrcenou při mlácení obilí
vandla – (*z něm.*) necky, podlouhlá dřevěná nádoba k ručnímu praní prádla
varta, vartovat – (*z něm.*) hlídka, hlídat
vejtká – na hůlce připevněný věchet slámy jako výstraha proti opakujícím se polním krádežím
vercajk – (*z něm.*) náčiní, náradí
verk – (*z něm.*) dílna, rovněž horní prostor mlátičky
voznica – plachta na povoz
vrúbl – kolík, jehož se používalo ke svazování a zadrhování snopů, nebo se jím hloubily do
hlíny důlky při vysazování sazenic
žebříňák – vůz k dopravě slámy nebo sena; upravoval se z obyčejného vozu, kt. se zbavil
bočnic a čel a místo nich se opatřil delšími žebřinami
žentúr – (*z něm.*) mechanické soukolí, jímž otáčel zapřažený dobytek, a poháněl tak
hospodářské stroje; žentúr, stojící dosud v blízkosti Luční ul., ale už dávno není
v provozu, sloužil od roku 1912 k čerpání vody a k jejímu výtlaču dubovým potrubím
do panského dvora
žídlo – pramen, zdroj vody
žongol – míšek, pytlík

Pěstování zemědělských rostlin

dyňa – poléhavá rostlina s velkými listy a žlutými květy; nezralý plod patřil a stále patří
k potravinám, jádra k oblíbeným pochutinám
hajfl – (*z něm.*) seskupení, do kt. se na poli stavělo 12 snopů obilí; srov. *mandel*
herteple – (*z něm.*) brambory
holica – pšenice bez osinovitých výrůstků
jarka – na jaře setá pšenice
jatelina; jatelinisko – jetel růžák; pole, na kt. vyrostl nebo byl sklizen jetel, podobně
turkynisko ad.
kla – klíčky vyrůstajících brambor
klásí – obilné klasy, zbylé na strništi, kt. měli dovoleno sbírat chudobní lidé zejména děti
kosmačka – odrůda řepy s jedlým kořenem
krk – vršek řepy, kt. se během sklizně ořezával; srov. *skrajek*
lada, úhor, úlehla – neobdělaná, ulehlá půda, kt. se při trojstranném osevu ponechávala po
jedno vegetační období „ležet ladem“
lucerka – vojtěška
mandel – (*z něm.*) srov. *hajfl*; rovněž stará míra, kt. čítala 15 kusů

měřica – starší míra buď plošná (0,1918 ha), nebo obilní (0,61 hl)
obila – obiloviny, tedy ječmen, kukuřice, oves, pšenice a žito; srov. *ryž, turkyň*
obřísló – svazky rezné slámy k vázání snopů, pozd. nahrazované konopnými nebo papírovými provázky s červeně obarvenými dřevěnými kolíky
odběračka – žena, kt. šla za sekáčem, odebírala sečené obilí a rozprostírala je po zemi k proschnutí; srov. *pokladek*
oharek – okurek, zelenina s oblibou používaná k přípravě salátu a růz. kvašených potravin
omlád – odnož, mladý výhonek ke šlechtění stromů
podlupky – řepný chrást, kt. se odlupoval od bulvy a užívalo se ho jako krmiva pro hospodářská zvířata
podolek – spodní, dolejší část pole; u vinogradů část, neosazená révou na určitou vzdálenost od cesty
podrústlina – mladé osení, kt. po žních vyrůstá z vytroušeného zrní
rozsívka – plachetka, kt. se vázala přes jedno rameno nebo jako zástěra, a sloužila k ručnímu rozsévání semen na poli; před pozd. zaváděným mechanizovaným setím bylo třeba pokaždé seřídít secí stroj na příslušnou hustotu obilí, kukuřice, řepy aj.
ruda – skvrny na obilí nebo ovoci jako projev určitých chorob
rybízl – (*z něm.*) červený nebo bílý rybíz
rýž (2. pád rži); rezný – žito; žitný
rádek – pruh půdy, do níž se sázejí vinné keře, brambory, řepa, ale také pruh pokoseného obilí, trávy aj.
řitinica – spodní část posečeného a do snopu svázaného obilí; když se snopy podávaly na vůz, kladly se klásím dovnitř a opačnými řitnicemi ven z fůry
řízky – odpad při zpracování cukrové řepy, pro nějž se jezdívá do pavlovického cukrovaru a kt. se používalo k silážování a krmení dobytka
skrajek – horní část řepy; srov. *krk*
strmisko – pole po pokosených a svezených obilovinách
šrot – (*z něm.*) rozdrcené obilné zrno; šrotovalo se ve mlýně, nebo doma na vlastních domácích šrotovnicích
šústky – oklasné listy kukuřice, kt. se kromě několika othávaly, těmi se svazovaly a potom rozvěšovaly k vysušení; „šústání turkyň“ podobně jako vaření trnek nebo draní peří bývalo příležitostí k setkávání a zábavě svolávaných účastníků
turkyň; turkynisko – kukuřice; kukuřičná nať nebo pole oseté kukuřicí
vázanka – několik cibulí nebo paliček česneku, kt. se k sobě svazovaly lodyhami
vejlupek – čerstvě vyloupený ořech z dužnatého zeleného obalu

Chov dobytka a drůbeže

babula, babulena – husa
brávek – vepřík, vykleštěný kaneček
drůbež – větší domácí ptactvo, srov. *žůžel*
dydenka – (*dět.*) husa
ganec, gaňúr – plemenný vepř
futro – (*z něm.*) dřevo rámuující dveře ve zdi; přen. krmivo pro dobytek či drůbež
grompolec – (*z něm.*) krční jármo tažného dobytka; rozporka, na kt. se věšelo poražené prase
hrant – žlab ke krmení nebo napájení dobytka; srov. *koryto*
hrotek – nádoba s uchem, do níž se dojílo mléko
kopla; koplař – stádo nebo společná pastva koní; pastýř koní
koryto – dřevěné troky na odírání zabitého a opařeného prasete od štětín a chlupů; rovněž žlab ke krmení a napájení dobytka, srov. *hrant*
močovica – moč se splašky z chlévů, používaná k přihnojování půdy

pipenka, pipka – (*děť.*) slepice, srov. *slípka*
plemenica – kráva nebo svině, chovaná na plemeno
podestlat, popravit – opatřit dobytek stelivem, krmivem
posádka – dřevěná ohrádka na způsob klece, do kt. se při vykrmování usazovala drůbež
prasnica – oprasená svině s malými selaty
prča – *posměš.* koza
prvnička, prvotelka – kráva po prvním teleti
sečka; sečkovička – řezanka, nadrobno řezaná sláma; řezací stolice na slámu a na růz. zelené krmivo pro dobytek
slípka; slepičinec – kur domácí, slepice; slepičí trus
stelnica – březná kráva
vejhon – otevřený prostor za dědinou, kudy obecní pastýř vyháněl svěřený mu dobytek na pastvíska
zabijačka; zabiják – domácí porážka a zpracování prasete; dlouhý špičatý nůž, používaný zabijačce
žúžel – drobné hospodářské zvířectvo

Sídelní situace

Dědina

betónka – původní státní silnice z Brna do Bratislavy, kt. lemovala na rakvickém katastru levou stranu železniční tratě
eletryka – energie elektrického proudu, dodávaná ze sítě Západomoravských elektráren, začala od roku 1927 rozsvěcovat žárovky u soukromých odběratelů a záhy také ve škole a v kostele a postupně si našla cestu i k pohonu mlýna v Nové ul., mlátiček a jiných velkých spotřebičů
eletrón – prudká ulička od Horní ul. směrem k luži, užívaná dětmi k zimním radovánkám na uježděném sněhu
hulic, hulička – cesta lemovaná usedlostmi nebo chalupami; průchod mezi jednotlivými staveními nebo mezi ploty humna (množ. číslo) – prostor za stodolami, zastavěný dnes ulicemi Svislá, Zahradní aj.
járek – nízká stružka nebo brázdky, srov. *svodnica*
jarmak – (*z něm.*) výroční trh nebo trh vůbec; týdenní se pořádaly v Hustopečích a výroční v sousedním Podivíně a také ve Velkých Bílovicích
kancelář (muž. rod) – (*z lat.*) obecní radnice
katastr – (*z lat.*) pův. soupis pozemkového majetku, *přen.* sídelní krajina, území dědiny
kerchov – (*z něm.*) hřbitov
kino – biograf pod názvem Světozor promítal v sokolovně filmy od roku 1927; po zakoupení stavení čp. 473 v něm národní výbor provedl přestavbu a v letech 1966-1967 tu byl zřízen moderní kinosál k projekci širokoúhlých filmů
kříkopa – prohlubeň kolem cesty, srov. *Svodnica*
laterňa – (*z lat.*) svítilna; výrazem se v Rakvicích dř. pojmenovávaly mj. i dřevěné sloupy s petrolejovými lampami k veřejnému osvětlování; na noc je rozsvěcoval a zhasel ponocný
lokajka – (*z lat.*) místní dráha; z rakvického pohledu přípojka z dnešních Šakvic do okresních tehdy Hustopečí
měšťanka – školní budova, otevřená roku 1932
mlejny – obilí se zprvu mlelo ve vodních mlýnech buď na nedalekém Trkmanci, nebo ve vzdálených Nových Mlýnech, vlastní mlýn poháněný spalovacím motorem a pozd. elektřinou byl v dědině v provozu od roku 1929

pastúška – obydlí pro pastýře, přeneseně chudobinec; srov. *Špitálka*
 pasuňka (množ. číslo) – obecní pastviny, k nimž před rokem 1870 patřily především Trávníky
 počta – vlastní poštovní úřad měla dědina od roku 1902, do té doby byla dopravou dopisů a balíků odkázána na Podivín
 rajfajzenka – oficiálním jménem Spořitelní a záloženský spolek, kt. od roku 1902 obstarával drobné vklady, poskytoval úvěr a zprostředkoval také objednávky na růz. zboží
 sběrna – místo, kde se vykupovaly zemědělské produkty (obyčejně hrozny, meruňky nebo okurky, jistou dobu také mléko); výkup v Rakvicích provozovala v malém řada jednotlivců, později ve velkém družstevní podnik Vinopa
 silnica – pův. jenom proježděná, pozd. šterkovaná a dnes afaltovaná dopravní spojnice Rakvic se sousedním světem (především s Podivínem a dále s Přítlukami a rovněž s osadou Trkmanice; do Lednice vedla loukami a lesem pouze cesta pro pěší
 sokolovňa - významné středisko tělovýchovy a sportu, ale také osvěty a zábavy, kt. bylo postaveno díky nadšení místní sokolské jednoty v letech 1926-1927
 spolek – ve skutečnosti prodejna smíšeného zboží, provozovaná od roku 1906 družstevním podnikem Potravní spolek v Rakvicích stará škola – původně jednotřídka, kt. musela být pro rostoucí počet žactva přestavována a rozšiřována (o čtyři třídy roku 1881 a o další třídu roku 1907)
 studně – veřejné zdroje pitné vody byly rozmístěny u školy, před hospodou U raka, opodál horní luže, před někdejším Fanfrlovým stavením čp. 344 a také mimo dědinu v Trkmanských a Nových horách; poslední roubená stávala na začátku Svislé ul.(byla zrušena a zasypána teprve až po druhé světové válce)
 svodnica – otevřené vodní koryto svádějící vodu potoků a říček, odtok menší vody z cest se zajišťoval *járkem* nebo *příkopou*; svodnicí byla lidově označována Trkmanka
 škarpa – prohlubeň vzniklá při budování železničního náspu
 špitál – (*z něm.*) nemocnice; z Rakvic se jezdilo k nemocničnímu ošetření do Hustopečí nebo výjimečně také do Lednice
 špitálka – obecní chudobinec; srov. *Pastúška*
 štreka – železniční trať z Břeclavi do Brna, uvedená do provozu roku 1839, byla zprvu jednokolejná a vlaky na ní zastavovaly v Zaječí a pozd. také v Podivíně; v Rakvicích byla zřízena zastávka teprve v roce 1886
 šutrák - stojatá voda, vzniklá na místě dř. šterkoviště; Rakvice mají šutráků několik: dva staré, Malej a Velikej (Kamenských), a dva novější: jeden se pomalu mění v koupaliště s penzionem U šutráku, druhý vznikl jižně pod dědinou a říká se mu postaru Jezera
 zástavka – železniční stanice; srov. *štreka*

Stavení a jeho vybavení

cimerka – (*z něm.*) světnička pro čeledí; srov. *izbétka*
 dlážka – spodní plocha místnosti, krytá širokými prkny; srov. *zem*
 doch, došek – snopky slámy, kt. se pokrývala střecha; jako vůbec poslední mělo v dědině takovou střechu stavení čp. 84
 dveřa; dvírca – dveře do obytné místnosti; větší vstupní dveře do stavení
 firhaněk – (*z něm.*) záclona, závěs
 glajcha – (*z něm.*) opentlený stromek na krovu střechy, kt. se oznamovalo dokončení stavby
 granec – (*z něm.*) orámování, římsa kachlových kamen
 hajzl – (*z něm.*) suchý záchod
 hambálek – (*z něm.*) trámeček, kt. spojoval krokve střechy, nebo delší tyč zavěšená pod tímto trámkem
 haraburdí, harampádí, herberk, zgerb – (*slova cizího původu*) staré opotřebované věci, *posm.*. každý nepořádek

hůra – prostor pod střechou, kde se uskladňovala sláma a seno
izba, izbétka – obytné místnosti rozlišované na světnici (*hrubú izbu*) a na světničku (*malú izbétku*, kt. bývala zpravidla v přístěnku)
kachla – (*z něm.*) keramická destička k obkládání kamen
kamna – (*z lat.*) topeniště: kachlová kamna byla obložená modrými *kachly* a zakončená *grancem*, železným se lidově říkalo *šporhelt* nebo *transport*
kastl, kastlík – (*z něm.*) skříňka, skříněčka na potraviny (na chléb, mouku, vajíčka nebo i na zbytky od oběda)
klíč; klučka – nástroj k zamykání a odmykání; držadlo k otvírání dveří
komora – (*z lat.*) vedlejší místnost, kt. sloužila k uskladňování zásob anebo také k nocování čeledě
kopka – vrchní část kachlových kamen
kostn – (*z něm.*) prádelník se zásuvkami, kt. patřil k parádním kusům venkovského nábytku; býval z vykládaného a dřevořezbou zdobeného dřeva, pokrýval se háčkovanou dečkou a stávaly na něm krucifix se svícný a pod skleněným poklopem soška Panny Marie
kotovica, kořár – na vzduchu vysušovaná cihla z jílovité hlíny a plev
křídlica – střešní taška z pálené hlíny; zpočátku bývala plochá a dole zakončená půbobloukem, pozd. dvoufalcová a ojediněle opatřená povrchovou glazurou
kuchyň; kuchyňka – (*z něm.*) místnost v obytném stavení, určená pro přípravu jídla a většinou také k posezení u oběda; v létě se připravovala jednoduchá strava v kuchyňce
kú(l)ňa – průjezd s dvojími vraty, z nichž jedna vedla do ulice, druhá na *náspja* a těmi se chodilo dál na dvůr; uvnitř neboli *podkúňň* se sušovalo obilí, třídily okurky nebo brambory a *šústala turkyň*; jinak tam stával vůz a taky žebřík na půdu, po zdi visely chomouty a opratě, v rozích bývalo opřeno drobné nářadí
kuták – železný háček k pohrabávání uhlíků na roštu v kamnech
kutloch, kuťa, šalanda, špeluňka – (*slova cizího původu*) nuzná, nevzhledná místnost nebo stavení
kysňa – (*z něm.*) bedna na obilí, mouku nebo na jiný sypký materiál
lavka – dlouhá kuchyňská lavice, kt. stávala podél stolu nebo u kamen a sloužila ve dne k sezení a v noci někde a někdy i ke spaní
legátka – (*z lat.*) židle s vyřezávaným opěradlem; srov. *sesla*
líčení – bílení zdí, prováděné jednou, dvakrát do roka vápnem s trochou přidané modré skalice
lišťva – (*z něm.*) polička na nádobí
lůžko – postel, vysoko zastlaná peřinami a ložním prádlem; někde bývala zabudována pod stolovou deskou a mezi nohama kuchyňského stolu
múčnica – truhla na mouku nebo na otruby
náspí, náspja (pomnož. číslo) – zápraží, nasýpaná chodba u stavení
obrovnávka – barevný, obvykle modrý pruh na spodní části olíčené zdi
palach, palaší – rákos, rákosí, kt. roste u mělkých vod a zarůstá je; suchá stébla se používala k různ. stavebním účelům, ale také k pletení košíků aj.
patra – kulatina, pokrytá rákosem, na kt. se nad mlatem ve stodole ukládala sláma a seno
pelech – (*hr.*) neustlané lůžko nebo zanedbané obydlí
rýna – (*z něm.*) okapový žlab, kt. zakončoval spodní okraj střechy
sesla – (*z něm.*) jednoduchá, ozdob prostá židle, srov. *legátka*
síň – chodba, kt. rozdělovala stavení na dvě poloviny: okny do ulice byly orientovány světnice a do dvora kuchyň, komora a další místnosti
sklopec – dvířka, jimiž se vstupovalo na půdu buď po dřevěných schodech ze síně, nebo zvenku po žebříku

svíca – lojová nebo vosková svíčka užívaná dř. k osvětlování; *přen.* předsvatební zvyk loučení *svobodníka* se svobodou

šporhelt , transport – (*slova cizího původu*) železné topeniště; srov. *kamna*

šprla; šprlení – tyčka, laťka; oplocení předzahrádky

šúfle – (*z něm.*) zásuvka v dřevěném nábytku

tihla – cihla z pálené hlíny, kt. s nepoměrným zpožděním nahrazovala pův. používané *kotovice*

trúba – součást sporáku nebo kouřová roura k němu

truhla – (*z něm.*) kdysi pravidelný kus venkovského nábytku se sklápěcím víkem, kt. sloužil k úschově šatů a prádla

vincek – malá železná kamínka

žigla – malovaná truhla jako kus nábytku

žúdr – (*z něm.*) krytá a zvenku otevřená předsíňka přede dveřmi do stavení

Příslušenství

dúl – jáma k uskladňování okopanin; srov. *krecht*

hnojisko – jáma na hnůj

chlív nebo chlívek – ustájení hospodářských zvířat, velkých (koně, hovězí dobytek) nebo malých (prasata, kozy)

koplín – kurník, obvykle jen prkenná bouda pro drůbež

krecht – (*z něm.*), srov. *dúl*

maštal – (*z něm.*) chlév pro koně

mlatevňa – objekt, kde se sušilo a mlátilo obilí a nad ním na *patrech* se skladovala sláma; stávala tam napořád *sečkovica* a mimo sezónu se tu ponechávaly růz. stroje a nářadí (samovazač, secí a žací stroje, brány, vál, plužní kolečka, velké železné hrábě aj.)

sejпка – samostatná stavba nebo také jen prostor nad sklepem, kde se skladovalo nejčastěji obilí

stodoly – objekty, stojící za *humnama* a používané k růz. hospodářským a skladovacím účelům; srov. *mlatevňa*

studňa – nádrž na pitnou vodu, kt. bývala vyhloubena buď přímo na dvoře usedlosti, nebo na různých veřejně dostupných místech v dědině

ščeptionica – zahrada, nacházející se zpravidla za stodolami jednotlivých usedlostí; s použitím místního slovníku se tam vysazovalo *zelenisko* (*mrkva, petrželí, fazula*) a pěstovaly z jaderovin jabka (*múčná, panenská*) nebo hrušky (*jakúbky, máslovky, ovesňačky*), z peckovin *marhule, střešně, višně* či *hamele*

šopka – (*z něm.*) menší kůlna na topivo (dřevěné uhlí z Dubňan, ale také pořezané a na polena rozsekané dřevo, otýpky *ryví* aj.)

Vinohradnictví a vinařství

bečka – dřevěný sud; rovněž stará dutá míra o obsahu 10 věder (=534,85 l); srov. *věderka*

cún, cúnek – mladý neplodný výhon, výhonek za listem vinné révy; srov. *ocásek, vši*

druhák, grúl, pikula – *hanl.* podřadné, nepoctivé víno vyráběné kvašením namočeného a přislazovaného mláta

frejd – (*z něm.*) mez u vinohradu

greft – (*z něm.*) řádek vinných keřů ve vinohradě

hory – ke slunci obrácená a vůči mrazům odolnější návrší, na jejichž půdě příhodného složení se od nepaměti daří vinné révě; výraz se dodneška udržuje v názvech viničních tratí, z nichž rakvické Koziperky (něm. Geiselberg) zmiňují prameny poprvé roku 1487 a Trkmanskou horu roku 1594

horenské právo – soubor závazných norem, zaváděných v 16. a na zač. 17. stol., tedy v době zlatého věku mor. vinařství; v Rakvicích byl tento viniční řád spolu s přísahou hotařů potvrzen roku 1707 a udržel se v platnosti do roku 1784; ještě dlouho potom se dodržoval v sobotu před první zářijovou nedělí zvyk *zarážení hory*, tj. stavěly se dřevěné tyče s lučním kvítím, a zakazovalo se tak před vinobraním každému cizímu člověku vstupovat do vinohradů

kaď, kadečka – široká dřevěná nádoba velkého nebo menšího obsahu

kadúbek – (z *pol.*) dřevěná nádoba se dvěma uchy; srov. *škopek*

kantnýř – (z *něm.*) dvojdílný podklad, na němž ležely ve sklepe bečky

kolí – opěrné kolky k přivazování vinné révy, kt. se každého podzimu vytahovaly ze země a na jaře vždy znovu do ní zatloukaly

konva – nádoba z měděného nebo mosazného plechu, nosila se na popruzích na zádech a pumpičkou se z ní postříkovala vinná réva modrou skalicí a růz. chemikáliemi

košť; košťovačka; košťýř – (z *něm.*) ochutnávání; sklenice menšího obsahu; násoska k vytahování vína z bečky

lejta – (z *něm.*) ležatá, dřevěná bečka

loch – (z *něm.*) sklep se vstupem, kt. byl krytý dřevěným poklopem; lidová tradice tímto výrazem označuje sklepy, hloubené od 13. stol. a připisované neprávem novokřtěncům neboli habánům (dva z tzv. habánských sklepů byly objeveny pod rakvicíkou návsí před domy čp. 13 a 15)

martínek – opoždělý, zelený hrozínek

másnica – (z *něm.*) mezi vinaři kdysi oblíbená láhev, nazývaná podle svého obsahu, tj. staré duté míry mázu (asi 1,4 litru)

mestůvka – (z *něm.*) píst k rozmačkávání hroznů; srov. *pich*

mláto – zbytky vinných hroznů po odlisování

ocásek – úponek na vinné révě; srov. *cún, vši*

odrúnek – boční strana brázdy mezi vlastním a sousedním vinohradem; srov. *rúna*

pětítka – pětivěderní bečka (o obsahu asi 282 litrů)

pres; presúz – (z *něm.*) vinařský lis; předsklepí, kde se lisuje víno

putna, putýnka – (z *něm.*) dřevěné nádoby: větší s popruhy k nošení na zádech, menší s uchem se nosí v ruce

rampůch – otvor, kt. se zajišťuje přístup vzduchu do vinného sklepa

rúna – (z *něm.*) brázda mezi vinohrady

rýv, rýví – zdřevěnělý planý výhon nebo výhony vinné révy, kt. se vyřezávaly a používaly po proschnutí jako topivo

řezák – mladé, řízné víno

sádek – záhon, kt. se ponechával na zač. nebo na konci vinohradu a byl osazován obyčejně bramborami, aby znesnadňoval cizím lidem v nežádoucím přístupu

sběr, sbírat – vinobraní, sklízet vinné hrozny

„selský“ vína – směsky, kt. bývaly kyselejší, tvrdší a bez jiskry, poněvadž se nedoslazovaly a nefiltrovaly; pův. mezi nimi převládala produkce bílá nad červenou

sorta – (z *fr.*) druh, u vinné révy a vína odrůda; s využitím starého názvosloví šlo především o *Frajšták* (Kadarka bílá), považovaný ve své době za krále mor. vín, velmi oblíbené však byly také *Burgunda* (Rulandské bílé, modré nebo šedé); *Cinyfádl zelený* neboli *Salvon* (Sylvánské zelené); *Cinyfádl červený* neboli *Ryvola červená* (Veltlínské červené); *Časladóra* (Chrupka bílá); *Francúz, Lampart*, někdy také *Šeřina* (Frankovka); *Heblín* či *Šrek. Šryk* (Elbling); *Hrašina* neboli *Kyselák bílý* (Ryzlink rýnský); *Livora červená* (Tramín červený); *Špičák sklenný* (Veltlínské zelené); *Skorák* neboli *Modrý Jan* (Portugal modrý); *Šedák* (Portugal šedý), *Vlašák* (Ryzlink vlašský) aj.

střapec – ozdobný svazek trásní, *přen.* vinný hrozen
šija – předsklepi s chodbou do sklepa
škopek – (*z něm.*) dřevěná nádoba, srov. *kadúbek*
štampek – (*z něm.*) sklenička, číška
štuc – (*z něm.*) větší sklenice
věderka – bečka na jedno vědro, podobně dvojevěderka nebo dvojka, pětivěderka nebo pětítka
atd. , srov. *bečka*
vědro – dřevěná nádoba na víno; rovněž stará dutá míra o obsahu přes 56 litrů
vejsada – výsadba, neboli založení vinohradu; k tomu se vázalo slovní spojení „*na listě*“;
nejlépe rodil vinohrad na 5.-6. listě, tj. pátým až šestým rokem po vysazení
vrší – vršky vinné révy, kt. se jako neplodné užívaly
vši, výplevka – srov. *cún, ocásek*
zrnko – malé zrno, *přen.* bobule vinného hroznů

Nedostatek přímého zpravodajství o rakvickém vinohradnictví a vinařství lze nahradit informacemi z nedalekých dvou dědin, kt. měly koncem 19. stol. velmi podobné přírodní podmínky a výrobní zkušenosti jako v Rakvicích.

Situaci v Prušánkách popsal roku 1883 dialektolog a národopisec *František Bartoš* těmito slovy:

„Jména rév, jež se tu nejvíce pěstují, jsou: *šryk* bílý a černý (hrubý peň, sází se okolo domův a stodol, nese veliké hrozny), *skořina* černá („skoro zamiakne“), *budinka* bílá, *lampart* červený, *pihorka* (nese hrubé hrozny vinaté, pozd. „zamňakuje“), *časladóra* bílá, *zelviš* (něm. Krachgutedel), *ryvolka* zelená, *valvoš*, *topol*, *muškateľ*, *cinifádl*, *ryzlink*, *kozí cecky* (nejsprostší druh). Řady rév ve vinohradě nazývají se grefty, chodníček, jež jest mezi svým a „ludským“ vinohradem, slove rúna. Vínu z hroznů černých a bílých říkají jménem méně poetickým, nežli jest německý „Schiller“, přece však jménem domácím: *ryšavé*“.

Šlechtitel *Štěpán Štefka* z Velkých Pavlovic charakterizoval roku 1900 tyto sorty hroznů a vín:

„Stolový: cinifádl, červenej muškateľ, časladór petrželny, špičák sklenný, časladór zrnitý a voňavý - hnědý i bílý, voňák jahodový, muškateľ žlutý, skorák podlúhlý, skorák gulatý a burgundský. Výnosný: francúz červený i bílý, muškateľ zelený i hnědý, oba časladóry, špičák sklenný, skorý černý, topol a černý obyčejný. Dobrá jakost: ryzlink, rivolka, muškateľ žlutý i červený, všecky voňavé, cinifádl bílý i červený, skorý kuláč. Řídké a prostřední víno: šreky, topol, kyselák bílý“.

Kuchyně

Náčení a vybavení

babůvka – kameninová forma na pečení buchet, ale také buchta v ní upečená; srov. kugla
cedítka – drátěné sítko k cezení
čepák – baňatá nádoba z pálené hlíny na pitnou vodu, kt. měla hrdlo, duté ucho a boční hrdélko; dospělí z ní pili z hrdla, děti hrdélkem
díž – dřevěná nádoba, v níž se zadělávalo a míchalo chlebové těsto
dlúhák – dlouhý kuchyňský nůž
hliňák – hrnec z pálené hlíny
kalfas – (*z něm.*) velký hrnec nebo pánev

kastról – (z franc.) nízká okrouhlá nádoba na vaření
kbel, kýbl – (z něm.) hlubší nádoba na vodu s držadlem
kopist' - dřevěné náčiní na míšení chlebového těsta
kotchan – (z něm.) nízká pánev na pečení nebo na smažení
kotulka – píst ke stloukání másla; srov. sklúkadlo
křídla, křídylka – poklice, poklička
mastítka - spletené konce malých pírek, užívané k maštění
mašinka – ruční přístroj na mletí máku, masa aj.
misa – prohloubená nádoba okrouhlého tvaru
moždírek – (z něm.) železná nebo mosazná nádobka, používaná k roztírání (cukru, máku, koření apod.)
náčení – kuchyňské nádobí, ale také pracovní pomůcky
pajzák – starý, tupý nůž
plíšek – (z něm.) černý plech s nízkými okraji, používaný k pečení koláčů
slaměnka – ze slámy pletená ošatka na chléb
slevák – hrnek na slévání rozpuštěného sádla nebo másla
škopek – (z něm.) nižší dřevěná nádoba na vodu
šťandl, šťandlík – (z něm.) zpočátku dřevěná, pozd. plechová nádoba na sádlo nebo na jiné potraviny
šufánek – (z něm.) naběračka, sběračka
trdlo – palička, kt. se v moždíři něco třelo, rozmělnovalo; kolík k pečení trdelníků
trychtýrek – (z it.) plechová nálevka
ucháč – hrnec na mléko nebo na smetanu
valadlo – deska, na kt. se rozvalovalo těsto
železnák – velký železný hrnec nebo kastról

Potraviny a připravovaná z nich jídla

beleš – (z maď) silnější placka z tmavé mouky, pečená na plotně a nepomašťovaná
biskup – porce z drůbeží pečinky s výrůstkem nad řitním otvorem; srov. trtoň
blbta, blebta – urážl. nechutné, rozvařené jídlo
boží milostě – smažené pečivo z bílé mouky, kt. se podávalo při zvl. svátečních příležitostech
břuchovica – kus tučného masa z poraženého prasete
buřt – (z něm.) vuřt, klobás
cibéby – (z něm.) rozinky
cigórka – náhražková káva z kořene čekanky; v Rakovicích ji prý vařili nejprve v učitelských rodinách Pavla Čecháka a jeho syna Jana a potom velmi rychle zdomácněla také v dalších domácnostech
drkotina – pokrm z rozsekaného vařeného masa a škárek, zalitých rosolem; srov. huspenina, sulc, rosol
droby – buď drůbky masa z drůbeže (křídla, krk), nebo vnitřnosti z poraženého prasete (plíce, srdce, ledviny, játra) '
duša – náplň pečiva, podle níž se např. koláče dělily buď na podlouhlé makáče a ořecháče, nebo na okrouhlé trnkáče a tvaroháče
gaval – (z pol.) velký kus chleba; srov. krajic, skyvka
glej, gleják – pův. pryskyřice na ovocných stromech, přen. domácí mazlavý sýr z uleželého tvarohu, promíchaného kmínem a solí
guliš, gulivár – švestkový knedlík
hujec – nakrájené vařené droby a maso, nadívané při zabijačce do žaludku nebo tlustého střeva poraženého prasete; srov. presbuřt

hural, kozičky – černý bez, z jehož osmažených květů se dalo připravovat lehké jídlo a z černých bezinek se vařila povidla

huspenina – srov. drkotina

huzenina – v domácí udírně uzené maso

chrbtovina – vepřové hřbetní maso s kostí

itrnica – jaternice, naditá sekanými játry a mletým masem; srov. prejt

kača, odřitnica – tlusté střevo z prasete, plněné při zabijačce jaternicovou nádivkou

karmína – (z franc.) buď vepřové hody vystrojované po domácí porážce prasete, anebo výslužka roznášená po příbuzných a známých

kobliha – smažené pečivo z bílé mouky, kt. se připravovalo doma při růz. slavnostních příležitostech

koláče - pečivo z bílé mouky, kt. se chystalo ve větším množství, a peklo proto nikoliv doma, ale vždy u pekařů (v Rakvicích byli posledními Václav Javorský, Antonín Kocián a František Minařík)

kotka – nožka z poraženého prasete

krajic, skyvka – kus ukrojený z prostředku už načatého pecnu chleba; srov. gaval

krůžlat – loupat slupky z brambor, zeleniny nebo z ovocných plodů

kugla, kugluf – (z něm.) srov. babůvka

kvašák – kvašený okurek; srov. rus

lekvar – (z lat.) povidla, nahusto svařené švestky nebo jiné ovoce; srov. trnky

lemónek – (z it.) citrón

lítňák – smažený moučník z litého těsta, lívanec

lukše – (z maď) polevkové nudle

lúpat – zbavovat slupek, vylušťovat fazole nebo hrách, oddělovat zrno z kukuřičných klasů, vylupovat jádra ořechů apod.

máčka – polotekutá omáčka přidávaná k masu nebo k jinému jídlu

masnота; masný (stř. rod) – omastek; sádlo

mličnáky – klasy mladé, ještě nezralé kukuřice, jejichž zrno se jedlo pečené nebo vařené

nátěstek – trocha chlebového těsta, ponechávaná jako kvásek do příštího zadělávání

netyje (množ. číslo) – knedlíky připravované z nařídka uvařené kaše; srov. pery, žgance

nuky – podlouhlé knedlíčky do polévky

nulka – druh hrubé pšeničné mouky značený nulou

obarovica – polévka vařená při zabijačce z hlavy a drobů poraženého prasete

odrobinka – drobek chleba nebo pečiva

ohlídance – jídlo, jehož bývalo v chudých rodinách málo a hladoví se po něm jenom marně ohlíželi

pecen – veliký, podlouhlý bochník žitného, u pekaře pečeného chleba; srov. štrycla

pery – kynuté knedlíky, nadívané povidly a sypané tvarohem nebo mákem; srov. netyje, žgance

pohňusky – zbytky jídla, v němž se strávník jenom trochu porýpal

posýpátko – máslem rozdělaná posýpka koláčů aj. pečiva

prejt – (z něm.) nádivka z jater a masa do jaternic; srov. itrnica, odřitnica

presbuřt – (z něm.) srov. hujec

přesňák – tenká placka z nekvašeného těsta, kt. se chystalo z vařených brambor a pšeničné mouky, peklo na plotně a omaštěné pak smotávalo k jídlu jako omeleta

putra – (z něm.) máslo

rosol – klišovitá hmota užívaná k úpravě pokrmů; srov. drkotina a další tam uvedené odkazy

ruse (množ. číslo) – plátky oloupaných okurků, kt. se nechávaly uležet v okyseleném a přisoleném nálevu s nakrájenou cibulí

skrojek – první odkrojená část z nenačatého pecnu chleba

sulc – (z něm.) srov. drkotina a další tam uvedené odkazy
škárka – tenká kůže z poraženého prasete, ze kt. se vařením získával rosol
škubánky – noky, kt. se lžící škubaly z bramborového těsta a po uvaření se přimašťovaly a posypávaly mletým mákem
šlízky – ušoulané nudle, kt. se připravovaly k jídlu stejně jako škubánky
šmak; šmakovat – (z něm.) chuť; chutnat; srov. zgustnút si
šrútka – (z něm.) podélný větší kus masa ze zabijačky, kt. se před uzením nakládalo do velkého škopku se slaným lákem
štrycla – (z něm.) srov. pecen
šumajstr – (z něm.) fazole vařené s kroupami a maštěné škvarkovým sádlem nebo rozemletými škvarky
šupka; (na) šupavo – tenká a loupáním oddělitelná vrstva hlíz, plodin, ale také natvrdo uvařených vajec; (na) loupačku (ve spojení s bramborami vařenými ve slupce, takže každý si je před jídlem sám oloupal a podle chuti solil a mastil)
trdelnik – sváteční pečivo z těsta, kt. se v podobě vyválených provázků navíjelo na trdlo a po upečení potíralo vajíčkem a posypávalo tlučenými ořechovými jádry
trtoň – srov. biskup
vára – vařené moučné jídlo nebo vaření vůbec
zákalec – sražená vrstva ve špatně vypečeném chlebu
zgustnút si – (z it.) pochutnat si; srov. šmakovat
žgance (množ. číslo) – srov. netyja

Koncem 19. stol. zapsala Augusta Šebestová na základě vyprávění jedné ze svých informátorek pořadí jídel, kt. bývala během týdne obvyklá ve venkovských domácnostech Hanáckého Slovácku. Vznikl tak pomyslný týdenní jídelní lístek, kt. umožňuje srovnat běžné stravování u domkářů a sedláků. Co se tedy jedlo v chalupě // a na usedlosti? /opravit číslování poznámek: 1, 2 atd./

„Oběd

Pondělí: Herteplová polívka, fazula s herteplama. // Herteplová polívka, šumajstr, buchty.

Húterý: Herteplová polívka, pery s trnkama lebo s michalem ¹ // Huzený maso, knedle, mlíčnej křen. Do huzenej polívky chlíb, krúpy lebo herteple.

Středa: Čučková polívka, v ní nuky zavařený. // Zasmažená polívka s třeným geřtlem ², zasmažená chachrňa ³ a beleše.

Štvrtek: Herteplová máčka bílá, s herteplama lebo zasmažená. // Hovězí polívka rejžová lebo huzená s krúpama. Hovězí lebo huzený maso s knedlama a máčkú lebo křenem. Po zabijačce aji kotky a chrbtovinu vařijú a k temu knedle a třenej křen, to je dobrý!

Pátek: Fazulovica s knedlama. // Fazulovica s knedlama. Bílá smetanová máčka s herteplama, v ní tvrdý vajíčka alebo dyž nedójjjú, tož zasmažená fazula a buchty.

Sobota: Herteplo sekaný na cibulce. // Čučková polívka s nukama, pery s tvarohem alebo krájený knedle makem posypaný.

Neděla: Buchty a za onoho času za 20 kr. hovězího, k temu knedle, křen lebo máčku. // Tak jak ve štvrtek, ale v polívce dycky lukše. Dyž je drúbeř, upečú si tú hus lebo kačenu.

Snídání

¹ povidla smíchaná s tvarohem

² nudlové těsto, drobené nebo strouhané jako zavárka do polévky

³ hrachu podobná luštěnina s hranatými zrnky v luskách

Hertepla pečená lebo chlíb a chlapi, majú-li na gořalku, popřejú si ju a třeba berú aji na zvěř
⁴ // K snídanú vařijú skoro všady kafé, enom pacholci a nádenici dostávají trochu tej
šedej⁵

Večeřa

Zehřeje se, co ostálo od oběda, ná negde jak ráno tak večir ohlídance, darmo se ohlídajú, dyž
neni v chajdě ani odrobinky. // K večeři, dyž nestačí tech zbytkú od oběda, ženská uvaří
nahonem rejžu, krupičnú kašu lebo nuky na krupici, lebo upeče přesňáky a tak neco.“

Oblečení

Prádlo, šaty

bombík, gombík – (ze slov.) knoflík

burnus – (z fr.) těžký teplý kabát na zimu

cajk, cajkovice – (z něm.) pevná bavlněná tkanina; cajkové mužské kalhoty na všední den;
srov. *gatě*

čepec – pokrývka hlavy vdaných žen (vlasy měly omotané šňůrkou a ovazované
kolem zátylku), kdežto svobodné dívky nosily vlasy rozčísnuté *pútcem* (pěšinkou) a
volně spuštěné ve dvou *lelicích* (copech, vrkočích)

čepka – mužská pokrývka hlavy, vzadu prý mívala trojúhelník z barevného sukna a za ním
kapsičku na papírové peníze

dracún – (z něm.) kovové vlákno používané ke *krumplování* (zlatému vyšívání)

fěrtoch – (z něm.) přes sukni uvazovaná zástěra, srov. *šorc*; všední zástěra bývala
z obyčejného plátna, sváteční z jemnější tkaniny, kt. se zdobila *dracúny*

gatě – mužské kalhoty; srov. *cajkovice*

háby, habrlochy – staré šaty nebo vůbec šaty

húsky; húšeňák – pestré pletené tkaničky; klobouček jimi zdobený

chúvka – podlouhlá plachta na chování dětí

kacabaja – (z mad.) lehký ženský kabátek z potištěného kartounu; srov. *kordula*

kasaňa, kasaňka – dlouhá sukénka pro malé děti, kt. jim sahala od krku až po paty; srov.
pasně

kešoňa – kapsa, výraz používaný většinou ve spojení s penězi

klobáse – váčky s peřím přišívané ke kacabaji nebo kordule, aby na nich lépe držela sukně

kordován; kordovánky – (ze špan.) jemná, koží kůže; dívčí střevíce z *kordovánu* s vyšším
podpatkem a s mosazným kováním

kordula, kordulka – (z lat.) vesta, živůtek jako součást mužského i ženského oblečení; na
všední den se šily z hrubší tkaniny a bez ozdob, ve svátek z jemnějších látek a po okraji
byly zdobeny rozmarýnkovým stehem ze světlejšího hedvábí; sváteční ženské kordule
se vyšívaly barevnou bavlnkou a okraje měly zakončeny skládanými stužkami; srov.
kacabaja, lajbl

kosárky – zahnutá kohoutí péra, kt. kromě *voničky* zdobila klobouky svobodňáků

košela – (z lat.) prádlo: ženská košile se skládala z dlouhých rukávů, oplečka a z rubáče a
šila se z hrubého konopného plátna domácí výroby; mužská košile byla ze stejného
materiálu; sváteční rukávce svobodných děvčat byly z mušelínu, zdobilo je bílé dírkové
vyšívání a u krku podobně vyšívání *obršlák* se širokými, hojně naškrobenými krajkami;
svobodňáci i mužáci nosili v neděli a ve svátek košile z jemnějšího plátna s rukávy, kt.
byly u ramen nabírané a kolem zápěstí hustě naskládané

---

⁴ úvěr

⁵ rezná kořalka

kotúč – věnec k dívčímu kroji, zdobený stužkami, umělými kvítky, skleněnými kuličkami a zrcátky
 koženice – kožené kalhoty jako součást dř. mužského kroje: nohavice sahaly svobodňákům po kolena a pod těmi bylo vidět kousek modré punčochy, kdežto ženáčům visely až dolů ke střevícům
 lacl – (z něm.) horní, náprsní část zástěry
 lajbl, lajblík – (z něm.) vesta, živůtek; srov. *kordula*
 (po) městsky – šaty obvyklé ve městech na rozdíl od venkovského kroje; „po městsky“ chodil ten, kdo nahradil pův. venkovské oblečení za nové, městské
 obršlák – (z něm.) límec
 pančocha – (z něm.) punčocha
 pásek – pruh kůže nošený kolem boků jako část mužského oděvu
 pasně – oblečení malých dětí, srov. *kasaňa*
 plkavice – (*posm.*) široké kalhoty
 podlikačky – spodky
 smykač – klobouček ; srov. *húseňák, šmukýř*
 sukňa – část ženského oblečení; podle použitého materiálu se rozlišovaly všední *kartůnky* od svátečních, jakými byly *flanerky, hatlasky kašmírky, sometky* aj.
 šátek – čtvercová a překládaná, „na babku“ uvazovaná pokrývka hlavy vdaných žen
 širúch – klobouk s širokou schlípenou střechou
 šmukýř – (z něm.) srov. *húseňák, smykač*
 šorec – (z něm.) zástěra, srov. *fěrtoch*
 šrák – (z něm.) popruh, kšanda
 tihlička – žehlička k ručnímu uhlazování tkanin; když nebyla po ruce, používalo se prý k urovnávání levných textilních výrobků horkého chleba
 trykáče – (z fr.) trikotové prádlo
 třaslavice – všední mužské kalhoty z rezného plátna s třepením na konci nohavic
 vlnák, vlnáček – velký čtvercový šátek, kt. si v zimě ženy vázaly křížem přes prsa
 vonička – ozdoba svátečního kloboučku z kvítí nebo umělých květů a sklíčků
 žingla – (z něm.) silná jehla s větším uchem k navlékání nitě
 žlutice – kalhoty z vlněné látky jako součást dnešního mužského kroje

Obuv

bosky nebo naboso – chodit bosý nebo obutý na bosé nohy
 gumáky – z gumy vyrobená obuv
 holínky – vysoká kožená obuv
 křáp, křampál, škrapál – (*posm.*) starý, obnošený, nevzhledný střevíc
 parýsky – lehká obuv, sandály
 slovenky – obuv z tvrdé kůže na všední den ; srov. *topánky*
 střevíce – nízká, zpravidla lehká obuv
 topánky – (*ze slov.*) srov. *slovenky*